

DEN SPANSKA REAKTIONENS URÅLDRIGA RÖTTER

UR MIN SPANSKA DAGBOK

Av författaren TADEUSZ NORWID, Saltsjö-Duvnäs

FRANCO själv är en ytterligt katolsk och ytterligt spansk företeelse, som är fullständigt främmande för de rationellt inställda protestantiska ländernas liberalistiska mentalitet. Spanien är en mental värld för sig, vilken ännu inte vuxit ur en nästan medeltida katolsk mysticism. Detta gäller då i synnerhet dess nationellt medvetna klasser, de vilka hittills representerat Spanien historiskt.

I provinsen Avila, en vild bergtrakt som frambragt »Den Heliga Teresa», finns en kyrka med namnet Nuestra Senora del Desprezio. — Den Föraktfulla Madonnan.

Ortega y Gasset ser i detta namn kanske den allra eklatantaste symbolen för spanjoreernas inställning till det timliga livet, och med honom instämmer många framstående författare: ett förakt för denna världens goda till förmån för de eviga värdena, ett förakt för verkligheten till förmån för idealen, även om dessa skulle visa sig vara en chimär. Därför har också marxismen i Spanien endast nått småborgareklassen och den deklasserade intelligentsian men aldrig lyckats behärska några större befolkningsskikt. Traditionalism å ena sidan, anarkism å den andra — dessa är medaljens båda sidor.

Jaime Balmés skriver: »Om människan betraktas såsom en odödlig varelse, i stånd att fylla höga uppgifter på denna jorden, om man anser att kroppen och allt vad till den hör bör underordnas själen — då förlorar materiellt framåtskridande sin betydelse, såframt det inte åtföljes av en utveckling av intellektuella och moraliska värden, vilka alltid bör sättas i främsta rummet och till och med kan sättas emot det materiella framåtskridandet, om det senare leder till amoralitet och en försämring av själen.»

Därför åtföljdes i historien de spanska erövrarna alltid av munkar, därför får den iberiska nationalismen med naturnödvändighet sitt utlopp i religiös universalism, och de viktigaste ämnen i livet, litteraturen och konsten äro döden och äran. Unamuno, som utan tvekan skulle bytt bort Immanuel Kant mot en enda sida av den mystiska prosan i »Den Heliga Teresa», sade vid ett tillfälle med typisk spansk ringaktning för jordiska ting: »Andra folk har skapat institutioner och böcker, vi har format själar...»

Franco är soldat och munk på samma gång, och han lägger större vikt vid själar än vid institutioner, kan man höra ofta från hans anhängares sida. När idétemperaturen sjunker och medvetandet om en universell mission försvagas, går Spanien alltid mot fullständig dekadens. Saknas de stora idéerna, börjar t. o. m. den nationella enheten att splittras och sönderingar uppstår. De sydamerikanska staterna avföll från moderlandet, när det där inte längre fanns sådana personligheter som Juan Luis Vives eller Ignatius Loyola, vilka kände sig som världsmedborgare. En sydamerikansk författare har med genialisk lakonism beskrivit denna process: »Spanien kungjorde jämte oss sin oavhängighet av Imperiet.»

Under den blomstringstid, som 1800-talet utgjorde då folkens välstånd ökades, uppfinningarna tilltog i antal, och frihet och demokrati firade triumfer, så hängav sig spanska tänkare åt den svartaste pessimism och förutspådde en fruktansvärd katastrof. Så säger t. ex. Cortés: »Högmodet har kommit människan att tro, att hon inte behöver Gud utan är sig själv nog. Hon har avskrivit allt övernaturligt och vänt sina blickar mot jorden och helt ägnat sig åt de materiella intressena. Vi lever i en utilitetsystemens epok, en epok av handelsexpansion, av industriell utveckling av rikedomens dårskap och fattigdomens otålighet. Ett sådant tillstånd av materiellt överflöd och religiös ligkiltighet har alltid förebådat en oundviklig katastrof...»

Det var inte en händelse, att Spanien var det enda land, som på 1500-talet helt motsatte sig det allmän-europeiska religiösa kätteri och ställde sig i spetsen för motreformationen. Och då 1700-talets rationalism med sitt förakt för religionen ledde till den franska revolutionen var det återigen Spanien, som satte sig emot Napoleon, fastän det av politiska skäl hellre borde blivit hans bundsförvant. Hela 1800-talet utgör en oavbruten strid mot alla s. k. framsteg, en opposition mot de liberalistiska tendenser, som

trängde in över Pyrenéerna. Liksom under befrielsekriget endast några få grupper av politici och intellektuella var Napoleons anhängare, så kommer även framdeles de reaktionära rörelserna nedifrån och stöder sig på de breda lagren. Karlistkrigets hela historia är en illustration av detta faktum, som verkar paradoxalt på dem som känner Spanien endast från tidningsartiklar. Självständiga spanska tänkare bekämpar ständigt först de liberala doktrinerna och senare socialismen, och de gör detta från en mer eller mindre ortodox katolsk ståndpunkt.

I Spanien har man alltid ställt saken på sin spets, alltid häftigt och hänsynslöst kämpat mot sina motståndare. För en spanjor — sak samma om han är filosof eller murare — är det otänkbart med samarbete mellan två motsatta åsiktsläger. Därför har här t. o. m. de liberala alltid varit icke-liberala och demokraterna antidemokrater. Spansk intolerans, säger fransmannen eller engelsmannen. Måhända. Men hinsidan Pyrenéerna har många begrepp en helt annan mening. Vi säger tolerans, och spanjoren tolkar det »indifferens, likgiltighet».

Nästan hundra år före blodbadet på Carcel Modelo i Madrid förutsäger Donoso Cortés i ett brev till sin vän, greve Raczyński, inbördeskrigets fasor: »Den spanska folkkaraktären består av ytterligheter och överdrifter. Det fattas bara att vi också börjar överdriva de socialistiska principerna. En dag kommer vi säkert att göra det. Då kommer man att få se spanjorer förälskade i det godas idé eller i det ondas idé. ... Här gäller det att välja mellan revolutionens diktatur och ordningens diktatur. ... Det gäller att välja mellan en diktatur som kommer nedifrån och en diktatur som kommer ovanifrån, mellan stiletts och värjans diktatur. Personligen väljer jag värjans, såsom varande den ridderligaste ...»

Inte ens en spanjor, som var så skeptiskt inställd gentemot den egna nationella traditionen som Ortega, kunde undertrycka sin olust mot rent demokratiska doktriner och parlamentarism. »Vad folk säger, den s. k. allmänna opinionen är värd all aktning men är sällan i stånd att uttrycka sig på ett adekvat sätt. Den sjukes klagomål utgör intet namn på sjukdomen.» Dessa ord skrevs av en man som republikanerna alltid räknat bland de sina och som säkert ingen kan anklaga för fascistiska tendenser. Och när man av godhet givit spanjorerna allmän rösträtt har de ständigt haft samma mening som Rousseau uttrycker i sitt yttrande om det engelska parlamentet: »Folket tror att det är fritt och tar grund-

ligt fel. Friheten varar så länge som valen pågår, när valen är slut blir folket återigen betydelselöst.»

Om man läser spanska politiska författare, får man ofta intryck av att höra en predikant, uppfylld av nit att omvända kättare till den rätta läran. Om den mest spanske av dem, Donoso Cortes skriver greve Hübner, att han är en anakoret som förirrat sig ut i diplomatins ödemark, en apostel som predikar för vildarna i en modern salong, en asket i broderad ambassadörsuniform... Den politiska prosan är salvelsefylld och patetisk, och man slår på stora trumman i tid och otid. Samma fenomen möter man i tidningsspalterna: varje liten skådespelerska är ett »geni», varje fest är »lysande», varje framgång en »apoteos».

Det var endast logiskt att 1800-talet, som var så deciderat ospanskt och som dock påtvingade Spanien sin statsform, blev en nedgångens tid på nästan alla områden. Ingen nation blir i stånd att fortsätta ett skapande arbete, om den anammar en livsstil som står den helt främmande. Liberalismen berövade Spanien resten av dess besittningar på andra sidan havet och åstadkom inre anarki. De traditionella formernas avskaffande medförde varken ekonomisk-social förbättring eller stabilisering av den nya styrelseformen. I stället kom oro bland massorna och bondånger bland de intellektuella. Därpå följer reaktion i stor skala. Unamuno börjar sin lidelsefyllda monolog om »Den tragiska livskänslan», och Eugen d'Ors utlägger — långt innan den unga nationella rörelsen utkristalliserat sig — »Det tjugonde seklets katekes», vilken inte är något annat än renaste rastradition. Han säger bl. a.: »Det kan inte nog ofta upprepas, att begreppet auktoritet är nära förbundet med begreppet auktor. Endast den som åstadkommer något har rätt till auktoritet, och endast över det han själv åstadkommit. En som inte åstadkommit något skall inte ha någon makt.»

Liksom det auktoritativa system, som i Portugal skapades av Oliveire Salazar, växer det spanska politiska tänkandet organiskt upp ur nationell grund. För att få något grepp om detta land, måste man ha en historisk sanning i minnet: Spanien vill inte veta av Franska Revolutionen. Den frygiska mössan passade inte dessa hetsiga, fanatiska huvuden. Hur man satte den och formade den, så framskymtade alltid de motspänstiga iberiska hornen.

»Innan Franco landsteg i Gibraltar och Qeipo de Llano första gången talade i Sevillas radio», sade en spanjor till mig, »var republiken redan mogen för undergång, och om inte nationalis-

terna rivit sönder Deklarationen om Människans Rättigheter, skulle andra gjort det. Nej, någon demokrati har det aldrig varit i Spanien.» Det har varit — för att använda Cortes lapidariska benämning — värjans diktatur eller stiletts. Den som vill kan ju söka tänka efter, vilken av de två som är den bättre.

Man kan finna stor ideologisk släktskap mellan ovan citerade spanska skribenter och sådana förelöpare till fascismen som Georges Sorel, Wilfredo Pareto och Maurras. I praktiken finns en mängd likheter. Till detta kan jag blott ge en förklaring: den bila med vilken Karl V efter slaget vid Villalar lät avhugga anförarens för comuneros Juan Padilla huvud, är mycket äldre än de liktorsbilar, som Mussolini grävde upp på Forum Romanum.

Därför är Falangen inte ett sådant enpartisystem som nazismen och kommunismen. Det har varit alldeles onödigt. Hotet från kommunismen, som är så främmande och motbjudande för spanskt psyke, har i Spanien framkallat motstånd i form av nationell reaktion mycket snabbare och lättare än i något annat land. Men Falangens »mission» har upphört, under det att »El Caudillo» anser att han fortfarande har en »mission» att fylla, att han är outhärlig och att hans avgång i detta ögonblick skulle betyda att överlämna Spanien åt Ryssland och kommunismen. Diktatorns anhängare påstår, att hans person för ögonblicket betyder mera än Falangen. I Spanien tror man för närvarande att någon inhemsk kommunistfara inte är förhanden. Den nationella kommunismen i Spanien har upphört att existera eller reducerats till en minimal omfattning och berövats politisk betydelse. Däremot finns en fara för inre anarki, vilken skulle kunna utgöra en tacksam jordmån för utifrån kommande kommunistisk aggression, som tar sig uttryck, dels i antispanisk kampanj inom den internationella politiken, dels i kommunistisk penetration över Pyreneerna. Denna senare bekämpar Franco med rent militära metoder, under det han inom utrikespolitiken är bestämd motståndare till alla förbindelser med och alla kompromisser gentemot Sovjet, vilka skulle kunna underlätta en dylik penetration. Franco är tydligen inte övertygad om att en efterträdare till honom skulle kunna föra kampen på ett lika hänsynslöst sätt. Detta är den version av saken som El Caudillos anhängare ger.